

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1978.3.08>

M. REINOLD

O. URGARTI OSA EESTI KIRJANDUSELUS ESIMESEL NÕUKOGUDE AASTAL JA SUURE ISAMAASÕJA AJAL

1930. aastail sünteesiva realismimõistmiseni jõudnud viljaka kirjandusarvustaja Oskar Urgarti nõukogudeaegses tegevuses, aga ka eesti nõukogude kirjandusprotsessis tervikuna on aastad 1940—1944 oluliselt tähtsad. Seetõttu on asjakohane peatuda selle Nõukogude Eesti algusperioodi kriitiku kujunemisel ja tegevusel.

Kodanliku süsteemi suhtes teravalt kriitiline, loomuldasa sotsiaalselt tundlik Urgart oli kümnendi lõpuaastail maailmavaateliselt olulise selgimiseni jõudnud. Kogu maailma ähvardav sõjaohu oli näidanud kolmanda tee otsimise absurdust. Kriitiku ideelis-poliitiliste tõekspidamiste lõplikus kujunemises oli suur osa ka lähedasel kokkupuutel veendunud kommunistide, EKP Illegaalse Büroo liikme P. Keerdo ja psühhiaater V. Hioniga.

Töölisklassi võitlusideedega solidaarne, tervitas Urgart nõukogude võimu taaskehtestamist 1940. aasta suvel siira rahuldustundega.¹ Ta lülitus innukalt kirjandusellu ning sotsialistliku kultuuri loomisse.

Ühiskonnaelu murrang tõi kaasa ka kirjanduskriitika suundumise uutele alustele. Kodanliku korra oludes töötanud, erinevate ideoloogiliste tõekspidamiste ja metodoloogiliste lähtekohtadega kirjandusnimestel seis esee keerukas sisseelamisprotsess. Tunti tõsist vajadust süveneda marksismi ja nõukogude kirjandusteooria probleemidesse. Ehkki progressiivse mõttelaadiga haritlased, sealhulgas Urgart, olid nendega varemgi tuttavad, ei tähendanud see veel metodoloogiliste printsiipide valdamist ja praktikas kasutamise oskust. Uute kunstitõdede läbitunnetatud omaksvõtt nõudis aega.

Kirjanduskriitikat viljeldi esimesel nõukogude aastal elavalt.² Pea- rõhk oli marksistliku esteetika, sotsialistliku realismi teooria ning NSV Liidu rahvaste loomingu tutvustamisel, ilmus vene klassika käsitlusi, kirjutisi eesti kirjanduspärandi kohta, arvustati uusloomingut.

Kuigi O. Urgartil oli juba varasemast kirjanduse sotsiaalse rõhuasetusega käsitlemise kogemusi, ei esinenud ta nüüd kirjanduskriitikuna selle sõna otseses mõttes. Muutunud oli tema senine ühiskondlik asendki: endisest Bibliograafia Asutise töötajast ja vabakriitikust oli pärast juu-

¹ Urgart, O. Eesti intelligentsi tee tööliskonna juurde. — Postimees, 1940, 26. juuni.

² Lähemalt vt. Kalda, M. Kirjanduskriitika esimesel nõukogude aastal. — Keel ja Kirjandus, 1975, nr. 7, lk. 385—396.

nisündmusi saanud kirjanduselu ametlikke suunajaid. 1940. aasta septemrist alates tegeles ta vastloodud Riikliku Kirjastuse «Ilukirjandus ja Kunst» asedirektorina kirjastamise päevaküsimustega. Oktoobris valiti ta ühes A. Jakobsoni, P. Keerdo, A. Alle, M. Jürna, F. Tuglase ja E. Hiirega Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu organiseerimiskoonda. 1941. aasta veebruaris sai temast EK(b)P liikmekandidaat, samal ajal määrati ta EK(b)P Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna instruktorskirjandus- ja kunstiküsimuste alal. Nii koondus Urgarti põhitähelepanu organisatoorsele ja ideoloogilisele tööle. Ulatuslikumaid artikleid sellal temalt ei ilmunud, trüki esines ta üldse harva.³

Urgarti tolaaegsetes vähestes artiklites on tuntav side kirjanduselu tähtsamate probleemide ja ametiülesannete vahel, ühtlasi peegeldavad need nii arvustaja kirjanduslikes vaadetes toimunud muutusi kui ka järjekindlust oma väljakujunenud kunstitõekspidamiste kaitsmisel. Juhtiva kirjastustöötajana tundis Urgart muret algupärase uudiskirjanduse vähesuse pärast, mille oli tinginud loomingulise ümberorienteerumise komplitseeritus.⁴ Uuele loomingumeetodile üleminekuga seotud probleemid olid tõusnud kirjandusliku mõtte tulipunkti. Kuigi kirjanike sümpaatiat rahva võimu vastu oli ilmne ning ka 1930. aastate realismilembene kirjandus oli sillaks sotsialistliku realismi juurde, ei piisanud neist eeldustest ja kogemustest veel sotsialistliku realismi loomingumeetodi omandamiseks. Vajadus uudse, kaasaegse kirjanduse järele kasvas aga omasoodu. Partei- ja valitsustegelastelt ilmus mitmeid sõnavõtte kirjanike intensiivsemale loovale tööle innustamise eesmärgil, nõueldi uue elu kujutamist sotsialistliku realismi loomingumeetodi põhjal.⁵

Sotsialistlikule realismile üleminekuga seotud küsimusi aktsentueeris Urgartki. Kirjandusliku olukorra keerukust mõistes oli ta ühtlasi nõudlik kunstniku kui kodaniku suhtes. Ta nõudis kirjanikult uue ühiskonna loomisele kaasaaitamist, rõhutas nagu 1930. aastate algulgi kirjanduse tugevat kasvatuslikku funktsiooni. Lugejais uue teadvuse kasvatamise ja süvendamise eelduseks pidas ta kirjaniku enesetäiustamist. Sealjuures taunis ta aga teravalt marksismi ja sotsialistliku realismi pinnalise ja võõriti mõistmise ilminguid: «Kahtlemata ongi marksismi ja sotsialistliku realismi teoreetiline tundmaõppimine vajalik igale kirjanikule. Aga kui piirdatakse ainult sellega, siis muudetakse marksism mehhaaniliseks mõõdupuuks ilma elulise sisuta. Kirjaniku andekus, ta tehniline vilumus, ta töövõime, ta elulised kogemused — neli tegurit, mis igal ajal on määranud kirjandusliku teose tõelise väärtuse, on otsustavad ka tänapäeval.»⁶ Kirjandusele uusi ülesandeid seades nägi Urgart kirjanikus elavat kultuuriloojat, kel on oma andelaad, kogemused ja ainevallad. Ta mõistis, et kirjanduse uuenemine saab toimuda ainult kirjandusliku kujundilisuse kaudu. Sellest lähtudes näitas ta perspektiivikat teed nõukogude kirjanduse loomisele. Ühtlasi hoiatas ta vulgariseerimisohu eest, mis oli saanud üleliiduliseks probleemiks (sellele juhtis tähelepanu ka K. Taev artiklis «Vulgariseeritud marksism kirjandusteaduses»⁷).

Pärast Suure Isamaasõja puhkemist 1941. aasta 22. juunil evakueerus O. Urgart koos perekonnaga Nõukogude tagalasse. Esimestel sõjakuudel

³ Urgart, O. Kirjanduse uued ülesanded. — Rahva Häääl, 1940, 2. okt.; Urgart, O. Eesti kirjanduse lähemaid sihte. — Sirp ja Vasar, 1941, 2. jaan.; Urgart, O., Jürna, M., Jakobson, A. Nõukogude Liidu kirjanduse paremik eesti keelde. — Rahva Häääl, 1941, 31. okt.

⁴ Urgart, O., Jürna, M., Jakobson, A. Nõukogude Liidu kirjanduse paremik eesti keelde.

⁵ Kirjanikud intensiivsemalt loovale tööle. — Sirp ja Vasar, 1941, 22. veebr.

⁶ Urgart, O. Kirjanduse uued ülesanded.

⁷ Viisnurk, 1940, nr. 1, lk. 81—87.

viibis ta Tatari ANSV-s ja Omski oblastis, kus töötas kolhoosis. Mehisena ja toimekana oli ta toeks kaaslastele.⁸

Samal ajal tegid EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV valitsus jõupingutusi eesti nõukogude kultuuri arendamiseks ka sõjaoludes; astuti samme kirjandus- ja kunstitegelaste võimalikult kiiremaks koondamiseks. Urgart kutsuti Moskvasse 1942. aasta jaanuaris ning suunati tööle Üleliidulise Raadiokomitee eestikeelsete saadete toimetusse. Raadiopropaganda oli sel ajal eriti oluline, kusjuures okupeeritud Eestile mõeldud ametlike materjalide, uudiste ja fašismivastaste kõnede kõrval oli tähtis osa emotsionaalselt pingestatud kirjandussaadetel. Oma kirjandusliku eruditsiooni, redigeerimis- ja tõlkimisosavuse tõttu osutus Urgart Raadiokomitees asendamatuks tööjõuks.⁹ 1942. aasta veebruarist peale, kui Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus hakkas välja andma eestikeelseid brošüüre ja raamatuid, aitas ta lahendada ka toimetuse keeleprobleeme.¹⁰ Peale selle täitis ta agitaatori- ja publitsistiülesandeid, esinedes miitingutel, ajakirjanduses ja kirjandusõhtutel.

Sõjapäevil oli Urgart ühtlasi kirjanduselu väsimatu organiseerija.¹¹ 1942. aastast kuulus ta koos J. Barbaruse ja A. Jakobsoniga vastutava sekretärina Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu organiseerimisbüroosse. Samal aastal võeti ta vastu Nõukogude Liidu Kirjanike Liidu liikmeks. Urgarti hooleks oli ilmuvatele perioodilistele väljaannetele, kirjastusele ja Raadiokomiteele kirjandusliku kaastöö tellimine, kirjanike elukondlik abistamine ja nendega ühendusepidamine. Tema nimele laekus kirjavahetus. Oma käsikirju saatsid talle eri paigust J. Kärner, E. Hiir, P. Rummo, E. Vaigur, D. Vaarandi ja teised; mitmed kirjanikud (R. Parve jt.) kirjutasid otse rindelt. Kirjanike töö- ja elutingimusi korraldati koostöös valitsuse esindajatega ja Nõukogude Liidu Kirjanike Liiduga.¹²

1942. aastal toimetas Urgart trükki koguteose «Võitluse radadel», järgmisest aastast peale tegeles ta almanahhi «Sõjasarv» toimetamisega. Kuigi «Sõjasarve» toimetati kollegiaalseltki,¹³ langes Urgartile selles ometi vastutusrikkaim, tõsist energiakulu nõudev lõik.¹⁴ Urgart töötas asjalikult ja operatiivselt, käsikirjade trükkitoimetamisega viivitamata.

Neil aastail Urgart ka tõlkis. «Sõjasarves» ilmusid tema vahendusel I. Ehrenburgi, B. Brechti, A. Venclova jt. luuletused ning ülevaateartiklid läti kirjanikust A. Upitsist ja leedu luuletajast L. Girast, mis rikastasid ajakirja kriitikaosa. Just Urgarti teene oli, et «Sõjasarv» tutvustas vennasrahvaste loomingut. Urgart vahendas ka W. Wasilewska romaani «Vikerkaar» (1943) ja B. Gorbatovi «Alistamatud» (1944).

Tegevkriitikuna osales Urgart kirjandusprotsessis produktiivsemalt 1943. aastast alates.

Kirjandus oli sõja-aastail seatud konkreetsete sotsiaal-pedagoogiliste ülesannete teenistusse. «Praegu on kunstilise loomingu ülesandeks kasvatada kunsti emotsionaalse jõuga meie rindevõitlejais ja tagalas töötajais võidutahet, vastupidavust, organiseeritust, kirglikku vaenlase vih-

⁸ E. Sääriisa teateil (2. IX 1974).

⁹ Uusman, P. Kevad 1942 — kevad 1944. Meenutusi Moskva raadiost. — Võitlevas tagalas. Tallinn, 1967, lk. 370.

¹⁰ Lauristin, O. Kirjastasime eestikeelseid raamatuid. — Võitlevas tagalas, lk. 367.

¹¹ Jakobson, A. Eesti kirjanikkond aastail 1940—1943. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 83—89.

¹² J. Barbarus O. Urgartile (daatumita). Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi käsi-kirjade osakond, f. 8M, 135:11.

¹³ N. Andreseni teateil (17. X 1977).

¹⁴ A. Urgarti teateil (3. X 1974).

kamist,» sõnastas ajanõude K. Taev.¹⁵ Urgart omalt poolt nimetas tegevuse üldsuuna kolm põhitegurit: kaasa aidata Isamaasõja võiduka lõpu saavutamisele, ehitada üles sotsialism ja kujundada kirjanduslikke võitlusrelvi niisugusteks, et need oma laadilt võimalikult lähedalt vastaksid rahva sajandite jooksul kujunenud omapärale.¹⁶

Põhieesmärgist lähtuvalt arenesid sõjaaegse eesti nõukogude kirjanduskriitika töösuunad. Ühelt poolt kontsentreeriti tähelepanu eesti võitlevale klassikale, millele anti publitsistlik tõlgendus, teisalt aga sõjakirjanduse analüüsile ja sünteesile.¹⁷ Uhtne oli sõjaaegne kriitika eriti klassika interpreetrimises. Olevikusituatsioon nähti otseeseid eesti rahva ajaloolise minevikuga. Esteetilis-emotsionaalselt mõjuvaid võitlevaid klassikateoseid rakendati ulatuslikult propagandatöös, algul peajasjalikult miitinguil ja ringhäälingus, pärast «Rahva Hääle» ja «Sõjasarve» asutamist 1943. aastal ka trükisõnas. Otseselt võitlusele mobiliseerimise eesmärgil kasutas eesti klassikapärandid sellal Urgartki.¹⁸ Seejuures väitis ta, et saksa vallutajate vastane meelsus on eesti kirjandusele püsivalt tunnuslik. Kahtlemata ammutatigi igipõlisest vihast jõudu olevikuheitlusteks, ometi on neis publitsistlikes väljaastumistes, kirjanduse allutamises üksnes ühele aspektile selgesti tajutav ka sõjaaja teravdatud pilt eesti kirjanduspärandist. Urgarti publitsistlikele kirjutistele on omane tugev paatos; näiteks on Jüriöö ülestõusu 600. aastapäevale pühendatud artikli «Unustamatu Jüriöö» ja mitme teisegi kirjutise finaalsiks üleskutse pingutada võidu nimel.¹⁹ Niisugune paatoslik-agiteeriv laad pärines tööst ringhäälingus ja miitinguesinemistest. Teatud pinnalisusest hoolimata on neilgi artiklidel oma osa toleaesgses kirjanduskriitikas.

Väga lähedasena tunti sõja-aastail rahvusliku liikumise aja kirjandust. 1943. aastal tähistati ulatuslikult Koidula juubelit. Oma sellekohases artiklis avab Urgart ilmekalt Koidula luule olulise mõjuteguri: võimsa luulejõu kokkulangemise patriootiliste tunnete üldise tõusulainega, mis Koidula luuletused erilisel tähenduslikuks tegi nii rahvusliku ärkamise ajal kui ka sõja-aastail.²⁰

Ka Tammsaare loomingule lähenes Urgart ajanõudeile vastavast sotsiaal-pedagoogilisest aspektist.²¹ Ta hindas kõrgelt Tammsaarele omast tugevat ühiskonnakriitilisust, tõstis tähenduslikuna esile kirjaniku romaani «Ma armastasin sakslast» ning rõhutas Tammsaare fašismivastaseid väljaastumisi 1930. aastate lõpul.

Tänapäeva tagasisaates hinnatakse õigusega sõjaaegse kriitika kaalukaimaks osaks «Sõjasarves» avaldatut. Siin joonistuvad eredaimalt välja kriitikuksusedki. K. Taev, O. Urgart, N. Andresen ja J. Semper, sõjaaegse kriitika tooniandvaimad nimed, esinevad almanahhis ulatuslike ja üldistavate artiklitega. Käsitlustes on kesksel kohal uusloomingu analüüs ja süntees, milleks olulise tõuke andis I eesti nõukogude kirjanike kongress 1943. aastal. J. Semper²² ja K. Taev²³ kavandavad koguni kir-

¹⁵ Taev, K. Tänapäeva teema. — Sõjasarv II. Moskva, 1943, lk. 92.

¹⁶ Urgart, O. Eesti kirjanduse hiilgav pärand. — Rahva Hää, 1943, 8. okt.

¹⁷ Kalda, M. Kirjanduskriitika «Sõjasarves» ja «Rahva Hääles» 1943—1944. — Keel ja Kirjandus, 1975, nr. 5, lk. 265—270.

¹⁸ Urgart, O. Eestlase elutee — võitlus sakslastega! — Rahva Hää, 1942, nr. 3424; Urgart, O. Eesti kirjanduse saksavastase võitluse traditsioon. Eesti nõukogude kirjanike fašismivastane miiting Moskvast 1. nov. 1942. Moskva, 1942, lk. 8—11.

¹⁹ Urgart, O. Unustamatu Jüriöö. — Rahva Hää, 1943, 24. apr.

²⁰ Urgart, O. Lydia Koidula patriootiline teene. — Rahva Hää, 1943, 24. nov.

²¹ Urgart, O. A. H. Tammsaare on meiega. — Rahva Hää, 1943, 4. veebr.

²² Semper, J. Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu loomingulisi ja organisatsioonilisi ülesandeid. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 100—104.

²³ Taev, K. Eesti kirjandusteadusliku uurimistöõ põhiülesandeid. — Sõjasarv VI. Leningrad, 1944, lk. 47—55.

janduse ja kirjandusteaduse perspektiivse tööprogrammi sõja võidukat lõppu arvestades. Urgart esineb «Sõjasarves» asjalike, üldistusjõuliste sissevaadetega sõjaaegsesse kirjandusse. Artiklis «Eesti nõukogude kirjandus Suure Isamaasõja päevil» valgustab ta Kirjanike Liidu organiseerimisbüroo esindajana ka kirjanduselu korraldust sõjaoludes, kriipsutades alla Nõukogude Liidu Kirjanike Liidu abi ja teistelt liiduvabariikidelt saadud kogemusi.²⁴ Lähemalt jälgib ta sõjaaegse kirjanduse temaatikat, põgusamalt peatub kirjanike vormiotsinguil.

Kriitika tervikpildis paistab probleemiheduse poolest ning kirjanduslikku mõtet viljastavana eriti silma Urgarti kongressiettekanne «Eesti nõukogude kirjanduse kolm loomingulist töö- ja võitluseaastat».²⁵ Siin avaldub Urgart kõige enam teoreetilise mõtlejana, selgepiirilisel tõusevad esile ta väärtuskriteeriumid kirjanduse hindamisel. Näidates eesti ja kogu nõukogude sõjaaegse kirjanduse eesmärkide ning ideaalide ühtsust, toob ta kujukalt välja ka meie kirjanduse rahvusliku eripära. Kirjandust analüüsides ja hinnates ühendab ta oma varasemad kriitikukogemused oskuslikult nõukoguliku kirjanduskäsitusega. Põhjalikumalt vaatleb Urgart sõjapäevade luulet, mille saavutused olidki teiste kirjandusliikidega võrreldes märksa kõrgemad, ning teeb selle periodiseerimise katse. Selles osas Urgartit seni ületatud pole. Hilisemad sõjaaegse luule käsitlused on piirdunud luule ideelis-temaatilise liigendamisega,²⁶ kunstilisi kategooriaid on seejuures silmas pidanud E. Nirk.²⁷ Urgarti periodiseeringu aluseks on luule põhimotiivistiku ja -temaatika nihked seoses sõjategelikkusega, aga ka luule väljenduslaadi ja -vahendite evolutsioon.²⁸ Esimese perioodi värsiloomingut iseloomustab ta kui võitlusse mobiliseerivat deklaratiivset luulet, milles on külluses tundeheitsust ja paatost, aga ka kujundilist abstraktsust ja pinnalisust. Seetõttu oli uude etappi jõudmine oluline ka luule sisearengu seisukohast. 1942. aasta teistest poolest märgib Urgart suundumist konkreetsuse ja süvenemise, temaatika ja ainekogude diferentseerumise poole. Samast ajast täheldab ta ka luule elamuslikkuse kasvu, mida peab eriti oluliseks (sõjapäevade luulet samuti periodiseerinud J. Semper lähtuski värsiloomingu tundetooni muutustest ajas²⁹). Urgart sõnastab sõjapäevade luule eheduse ja mõjuvuse lähteallikagi, rõhutades kodumaise konkreetsuse osa luulet sügavasti rikastanud momendina: «... selle reljeefne kujutamine vallandas meis patriotismitunde, mis varem oli otsekui mingi tõkke taga, muutis ta tugevaks jõuks, haaravaks võitlusrelvaks.»³⁰ Hinnates sünnimaa- ja kodumotiividel loodud luule esteetilis-emotsionaalset mõju märksa suuremana teistel ainetel kirjutatu omast, ei pea ta õigeks enda sundimist ainevalla mitmekesistamisele vaid teema õilsuse nimel.

Ka proosakirjanduses leiab Urgart paremaid saavutusi sellistes jutustustes, mis põhinevad konkreetselt tuntud ainesel (proosas olidki temaatilis-ainestikulisel avardamisega liialdamisest tulnud hädad — skemaatilisus, abstraktsus ning konstrueeritus — veel märgatavamad). Emotsionaalse kunstiteose valmimist õigustatult loomingupsühholoogilise fakto-

²⁴ Sõjasarv II. Moskva, 1943, lk. 106—109.

²⁵ Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 89—99.

²⁶ Eesti kirjanduse ajalugu III. Tallinn, 1964, lk. 12—37; Очерк истории эстонской советской литературы. Москва, 1971, lk. 162—194.

²⁷ Nirk, E. Estonian literature. Tallinn, 1970, lk. 280—282.

²⁸ Kalda, M. Kirjanduskriitika «Sõjasarves» ja «Rahva Hääles» 1943—1944. — Keel ja Kirjandus, 1975, nr. 5, lk. 266.

²⁹ Semper, J. Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu loomingulisi ja organisatsioonilisi ülesandeid. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 103.

³⁰ Urgart, O. Eesti nõukogude kirjanike kolm loomingulist töö- ja võitluseaastat. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 96.

riga seostav Urgart toonitab, et kiretud, kunstilise veenvusetajutused sünnivad siis, kui kirjutatakse sisemise sundusetaj, ainult tähtsat teemat arvestades. See Urgarti mõtteavaldus tekitab poleemilise dialoogi sõjaaegses kriitikas. N. Andresen näiteks nõudis sotsiaalselt olulise teemadringi veelgi rohkemat arvestamist.³¹ Urgarti sõnades nägi ta etteheidet suurele osale sõjaaja kirjandusest. Urgart pidas aga kirjanduse sotsiaalse funktsiooniga võrdel määral silmas tema esteetilist, emotsionaalset ülesannet, lubamata ideoloogiliselt vajaliku teemagi puhul kunstilist küündimatust. Seega oli ta Andreseni utilitaarse suhtumisega võrreldes õigemal, kaugelenägevamal seisukohal. Urgarti arvamus jagasid K. Taev³² ja J. Semper³³, kes aktsentueerisid samuti kunstimeisterlikkust ja kujundamisoskust. Tuleb märkida, et N. Andresen satub ülaltoodus vastuollu iseendaga, sest teisel luulet analüüsid väärtustab ta ainult kunstiküpset loomingut.³⁴ Kuigi sõjaaegne kriitika rõhutas kirjanduse sotsiaal-pedagoogilist eesmärki, arvestati seejuures sõnakunsti suverään-

sust. Järjepidevust väljakujunenud kirjanduskriitiliste põhimõtete rakendamises näitab ka Urgarti kriitilisus psühholoogilise kujutamise viisi mannetuse suhtes sõjaaegses proosas. Usutava kunstiteose loomise eelduseks peab ta ennekõike tegelase oskuslikku psühholoogilist läbivalgustust. Omandanud 1930. aastate lõpul häid kogemusi psühholoogilise rõhuasetusega teoste analüüsis, märgib ta ebakohti sõjakirjanduse inimesekujutuses — šabloonsust, ühenäolisust. Kangelase eneseleidmise kujutamine rahuldab teda rohkem (muide, dünaamilise karakteri ilmestust toonitab ka K. Taev³⁵). Urgart arutleb sellegi üle, milline peaks olema sõjaaegse eesti nõukogude kirjanduse keskne kangelane. Sotsialistliku realismi kirjanduskäsituse kohaselt ootab ta kangelaselt esmajoones aktiivsust.

Hea vaist oli Urgartil võimekate noorte märkamises. Näiteks tõstis ta esile J. Smuuli.

Üldteoreetilisel pinnal juureldi sõjaaegses kriitikas palju kirjanduse rahvusliku vormi üle.³⁶ Urgart konkretiseerib omalt poolt selle olemust, nimetades selle komponentidena peale üldisemalt märgitud rahvuskeele, olustiku, rahva ajaloolise ja kirjandusliku traditsiooni kombeid, etnograafilisi ja looduslikke iseärasusi. Põhjendatult peab ta rahvusliku vormi olulisimaks komponendiks keelt ning osutab samas kirjaniku ülesandele keele loojana-kujundajana: «Tõeliselt peab kirjanik selleks, et tema loominguga kaudu pääseks ehtsalt ja sügavalt maksvusele rahvuslik vorm, olema mitte ainult oma keele põhjalik tundja, vaid ta peab olema ka selle oskuslik kujundaja.»³⁷ Teose rahvusliku eheduse tagatist näeb kriitik kirjaniku põhjalikkuses, süvenemises rahva ajaloolisse ja kirjanduslikku traditsiooni.

Eesti nõukogude kirjanikest pööras Urgart erilist tähelepanu J. Bar-

³¹ Andresen, N. Sõjasarv nr. 4. — Rahva Hääl, 1944, 22. apr.

³² Taev, K. Tänapäeva teema. — Sõjasarv II. Moskva, 1943, lk. 92—97.

³³ Semper, J. Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu loomingulisi ja organisatsioonilisi ülesandeid. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 100—104.

³⁴ Andresen, N. Eesti luule Isamaasõjas. — Sõjasarv V. Leningrad, 1944, lk. 118—130.

³⁵ Taev, K. Isamaasõja-aegne eesti proosa. — Sõjasarv V. Leningrad, 1944, lk. 131—136.

³⁶ Taev, K. Tänapäeva teema. — Sõjasarv II. Moskva, 1943, lk. 97; Barbarus, J. V. Avasõna esimesel eesti nõukogude kirjanike konverentsil Moskvas. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 79; Urgart, O. Eesti nõukogude kirjanike kolm loomingulist töö- ja võitluseaastat. — Sõjasarv IV. Moskva, 1944, lk. 91—92.

³⁷ Urgart, O. Eesti nõukogude kirjanike kolm loomingulist töö- ja võitluseaastat, lk. 91.

barusele³⁸, kelle loomingut ta käsitles sõja-aastail esmakordselt. Tegelikult saavutaski luuletaja sel katsumusrohkel ajal oma värsiloomingu sisulise ja vormilise vastavuse. Urgart nimetab Barbarust eesti nõukogude võitlusluule teerajajaks. Barbaruse loomingulist arengut vaadeldes juhib ta tähelepanu sellele, kuidas luuletaja sügav patriotism, mis kodanlikul ajal avaldus valitseva ühiskonnakorra teravas hukkamõistus, uuenes muutunud tingimustes sisuliselt. Barbaruse suurimaks õnnestumiseks loeb Urgart ta Isamaasõja-aegset võitlusluulet, jõudmist eheda elamuslikkuseni ja rahvalikkuseni (sama toonitas ka N. Andresen³⁹).

*

Urgart astus pöördelisse 1940. aastasse väljakujunenud kirjanduslike tõekspidamistega kriitikuisiksusena. Uusi metodoloogilisi lähtekohti aksepteerides ei libastunud ta pahempoolitsemisse.

Ulatuslikult tegutses Urgart kirjandustegelase ja kriitikuna sõja-aastail. Teda võib pidada sellal kõige vahetumalt kirjanikke tundnud kriitikuks (näiteks Semper ja Andresen olid siis rohkem seotud teiste ülesannetega). Väga oluline on Urgarti osa «Sõjasarve» toimetamisel, samuti on jääv kirjanduslooline väärtus ta «Sõjasarves» ilmunud artiklidel. Sõnakunsti hindamiseks on Urgartil nüüd juba oma väljakujunenud kontseptsioon: kirjanduse sotsiaalsusega võrdses peab ta selle kunstilisust ja emotsionaalsust. Ta ühendab oskuslikult oma varasemad kriitikukogemused nõukogude kirjanduskäsitusega. Rahva ajaloolisse ning kirjanduslikku traditsiooni süvenemise vajadust rõhutades osutab ta perspektiivsele teele eesti nõukogude sõnakunsti arengus.

³⁸ Urgart, O. Johannes Barbarus: Relvastatud värvid. — Rahva Hää!, 1943, 20. juuli; Urgart, O. Johannes Barbaruse looming Isamaasõja päevil. — Rahva Hää!, 1943, 28. mai.

³⁹ Andresen, N. Eesti luule Isamaasõjas. — Sõjasarv V. Leningrad, 1944, lk. 118—120.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Keele ja Kirjanduse Instituut*

Toimetusse saabunud
30. XI 1977

M. РЕЙНОЛД

О. УРГАРТ И ЛИТЕРАТУРНАЯ ЖИЗНЬ ЭСТОНИИ В ПЕРВЫЙ ГОД СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ И В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Резюме

Известный литературный критик О. Ургарт, уже в 1930-е гг. пришедший к углубленному пониманию реализма, принадлежал к ведущим литературным критикам Эстонии 1940—1944 гг.

В первый год советской власти в центре внимания литературоведческой мысли оказались проблемы, связанные с переходом к творческому методу социалистического реализма. О. Ургарт, уже обладавший значительным опытом социальной трактовки литературы, в первый год советской власти работал в государственном издательстве «Lukirjandus ja Kunst» («Литература и искусство») заместителем директора, а также инструктором по вопросам литературы и искусства в ЦК ЭКП(б). В печати он выступал редко, но по-деловому. Воспринимая новые методологические установки в литературе, О. Ургарт, однако, не склонился к «левачеству». Он видел в писателе живого творца культуры, обладающего своей сферой художественного изображения, своим опытом и склонностями. Обновление литературы О. Ургарт мыслит только как творчество художественных ценностей.

В годы Великой Отечественной войны О. Ургарт находился в советском тылу. Он работал в редакции передач на эстонском языке Всесоюзного радио и, как член оргбюро Союза советских писателей Эстонии, являлся неутомимым организатором литературной жизни. Очень существенна роль О. Ургарта в редактировании и издании альманаха «Sõjasarv» («Боевой рог»).

Литература, включая и литературную критику, в военные годы была поставлена на службу конкретным социально-воспитательным задачам. С одной стороны, внимание эстонской советской критики было обращено на изображение борьбы в классическом наследии прошлого, с другой, — на анализ и синтез достижений литературы военных лет. Наиболее ценным является вклад О. Ургарта в трактовку эстонской советской литературы военного времени. К оценке искусства художественного слова Ургарт подходит с точки зрения своей, уже сложившейся, концепции литературной критики: наряду с социальными, он учитывает эстетические и эмоциональные критерии, не допуская упрощенного подхода к идеологически важным темам. О. Ургарт умело соединяет свой прошлый критический опыт с трактовкой литературы, присущей советской критике. Подчеркивая необходимость углубленного изучения исторических и литературных традиций эстонского народа, он в то же время указывает перспективные пути развития эстонской советской литературы.

*Институт языка и литературы
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
30/XI 1977

M. REINOLD

O. URGART'S ROLE IN ESTONIAN LITERARY LIFE IN 1940/1941 AND DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR

Summary

The prolific literary critic O. Urgart, who had arrived at a synthesizing understanding of realism in the 1930s, belongs to the leading figures of Estonian literary life in 1940—1944.

In the first year of the reinstatement of Soviet power in Estonia, the problems of a transition to socialist realism gained in importance. Urgart, who had considerable experience in the treatment of literature on socialist lines, was appointed instructor in the questions of literature and art at the Central Committee, occupying simultaneously the post of vice-director of the publishing house «Literature and Art» in 1940—1941. At that time he did not publish much, but his articles were up to the point. Accepting the new standpoints in the treatment of literature, he did not slip into an exaggerated leftism. The writer was perceived by Urgart as a living creator of culture who had his own range of themes, his own experience and preferences. Urgart was convinced that a renewal of literature was inconceivable unless the new literary production corresponded to high artistic standards.

In the years of the Great Patriotic War O. Urgart lived and worked in the Soviet rear of the front-line. He was in charge of Estonian broadcasts, and, in his functions of a member of the organizing committee of the Estonian Soviet Writers' Union, worked indefatigably on the organization of literary life. His share in the publication of the Estonian almanach «War Bugle» («Sõjasarv») deserves particular mention.

During the war-years, literature and literary criticism were immediately connected with social-educational aims. On the one hand, the Estonian Soviet literary criticism paid special attention to the progressive heritage of Estonian classical writers, and on the other — to the analysis and synthesis of the war-time literature. Urgart's share in the latter task was of particular value. In assessing the value of a literary work, he had elaborated his own criteria: next to the social aspect, he also valued the aesthetical qualities and the emotionality of literature, maintaining that a subject of high ideological standards must be likewise conveyed in an artistic manner. O. Urgart possessed the ability of combining his previous literary-critical experience with a treatment of literature on Soviet lines. Stressing the necessity of furthering the people's historical and literary traditions, he indicated the prospects of development of Estonian Soviet literature.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of Language and Literature*

Received
Nov. 30, 1977